

Historické lekce z cest k fašistickým tyraním

Martin Švantner

Snyder, T. (2017): *Tyranie: 20 lekcí z 20. století*. Praha: Paseka/Prostor (přel. M. Pokorný). ISBN: 978-80-7432-838-1 Počet stran: 120

Tento rok vyšla krátká kniha amerického historika z Yale T. Snydera (*1969) *Tyranie*, která je vzhledem ke stylu i velmi krátkému rozsahu zjevně určena pro široké publikum. Je napsána velmi lehkým a zároveň poutavým stylem, kterým sděluje více či méně komplikované myšlenky převzaté převážně z děl sociálně kritických autorů z oblasti sociálních a humanitních věd (jde např. o H. Arendtovou, L. Kolakowského, S. Milgrama, G. Orwella či V. Havla). Text je co do celku strukturován jako soubor etických maxim, které se jeví jako důležité zejména v západním kontextu a v rámci současných sociálně-kulturních a politických změn. Tyto změny, jak lze dovodit z četby Snyderových vybroušených traktátů, převážně vykazují jisté symptomy nastupujících forem fašistických politických zřízení. Proto se Snyder obrací – vedle řady zmíněných badatelů z oblasti filosofie, psychologie a literatury – k historii. Oproti dnes častému čtení historie jako souhrnu strach nahánějících paralel („My jsme jako Řím před pádem!“), které se stalo oblíbené i u některých českých akademiků, nabízí Snyder poněkud strážlivější přístup: nikoliv zaručené paralely, ale spíše znepokojující juxtapozice.

Obsahem působivých expozičních zmíněná úvodní etická maxima (např. „Vykroč z řady“, „Věř v pravdu“ nebo „Uč se od svých bližních v jiných zemích“). Ta představuje kondenzované morální minimum, které je krátce rozvedeno a následně ilustrováno poutavými, v sociálních vědách poměrně obecně známými, příklady (jako experimenty S. Milgrama) a vzhledem k aktuálním událostem někdy revidovanými koncepcemi (jako jsou např. výňatky z textů *Původ totalitarismu* nebo *Moc bezmocných*).

V souvislosti s historickým nástupem tyraní se Snyder hned v první kapitole s názvem „Nepodřizuj se předem“ věnuje problému moci artikulované v dialektice „pána a raba“ (ovládajících a ovládaných), kde analyzuje především formu „předem projevované poslušnosti“ (s. 11). Tento druh podvolení je ilustrován politickým rámcem meziválečných let a prochází celou knihou. Snyder poukazuje na obecně známou věc, kdy se velké množství (mj.) intelektuálů domnívalo – a mělo pro to nespočet „jistých“ důkazů (s odvoláním na „vševědoucí chytráctví“ sociálních věd se k tomu ironicky vyjadřovali již např. Adorno a Horkeheimer v *Dialektice osvícenství*) –, že se z Německa nestane totalitární stát jedné strany. Fatalismus poslušnosti je tak Snyderem ukázán jako zdroj dalekosáhlé politické tragédie: lidé, kteří k nacistům nepatřili, často buď pobaveně přihlíželi, „přivírali oči“, nebo se snažili vyjít režimu v ústrety (podobná témata nalezneme např. i u P. Zimbarda či D. Goldhagen). Snyder chápe podvolení občanské společnosti jako most k dalšímu utužování represe, jak dodává „[k]dyž Německo [...] vpadlo do Sovětského svazu, chopily se iniciativy oddíly SS, a aniž by k tomu měly rozkazy, začaly vymýšlet metody hromadného vyvražďování. Odhadly, co si

asi nadřazení přejí, a předvedly, jaké jsou možnosti. Byly dalekosáhlejší, než si Hitler do té doby myslel“ (s. 12).

V kostce řečeno, Snyderova analýza je převážně vedena v duchu havlovské politické filosofie, totiž že demokratické instituce svazují ruce těm, kteří je berou vážně, a těm, kteří je vážně neberou, dovolují takřka cokoliv, a proto je třeba vystupovat na jejich obranu (s. 16). Poukazuje na atmosféru „naděje“ spjatou s nástupem nacismu (o které podobně hovoří i Bauman v *Modernitě a holokaustu*), kdy např. „němečtí Židé hlasovali tak, jak po nich nacističtí předáci chtěli – s nadějí, že si tímto loajálním gestem získají přízeň režimu“ (s. 18). Na druhé straně poukazuje na výše ilustrovanou perverzní kreativitu vykonavatelů totalitního režimu.

Pro teorii mediálních studií jsou především podnětné, s jistou nadsázkou řečeno „sémiologické“, kapitoly věnující se otázce politické symboliky a rétoriky. Autor akcentuje především rétorické techniky, které pracují na základě symbolické dehumanizace, která záhy proměňuje etické podvědomí. Jinými slovy tento proces pracuje na základě dehonestujících klasifikací druhých – jako je např. zobrazení statkářů jako prasat za Stalinoва režimu (s. 27), nacistický bojkot židovských obchodníků (od nápisu „Žid“ ve výkladní skříni k zabavení majetku) nebo symbolika pozdního komunismu v ČSR sloužící k udržení „tyranského režimu i v situaci, kdy jsou občané jen demoralizováni a chtějí mít pokoj“ (s. 29). Jelikož jazyk fašismu často hovoří *newspeakem*, varuje Snyder před používáním klišé

a frází, proti kterým navrhuje jedinou možnou obranu, totiž vůli kritizovat, tj. posuzovat mediální sdělení, dohledávat zdroje či, jak přímo říká, odtrhnout se od internetu a číst knihy (s. 52). Dovolíme-li si tedy recenzentské klišé na závěr, Snyderova kniha vystupuje právě v tomto duchu – znepříjemňuje život těm, kteří se nechtějí od pohodlného přísunu rétorických analgetik „odtrhnout“. Slovy autora, která lze postavit vedle současných událostí v českém prostředí, „jakmile jednou naše podvědomí přijme jako dané, že namísto přemýšlení o skutečných událostech jen sledujeme reality show, nemůže žádný obrazový výjev prezidentovi politicky ublížit. [...] Kdybychom náhodou objevili video, na kterém prezident Trump před tleskajícím [...] Putinem tančí kozáčka, nejspíš bychom požadovali, aby se zopakovalo totéž, ale prezident přitom byl převlečený za medvěda a mezi zuby žmoulal rublové bankovky“ (s. 67).

Literatura

- Arendtová, H. (1996). *Původ totalitarismu*. Praha: Oikoymenh.
- Bauman, Z. (1989). *Modernity and the Holocaust*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Goldhagen, D. J. (1997). *Hitlerovi ochotní kataní: Obyčejní Němci a holokaust*. Praha: Lidové noviny.
- Havel, V. (2012). *Moc bezmocných a jiné eseje*. Praha: Knihovna Václava Havla.
- Horkheimer, M., Adorno, T. W., & Noeri, G. (2002). *Dialectic of enlightenment*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Milgram, S., & van Gasteren, L. (1974). *Das Milgram-Experiment*. Reinbek: Rowohlt.